

Summary

Pal'chyk Andriy. Miracle as a subject of theology of religion within the theological view of Marian Rusecki.

The article deals with the problems of miracle in non-Christian religions within the theological view of Marian Rusecki (1942–2012), prominent Catholic theologian and specialist of religious studies. Changing of the official position of the Catholic Church concerning non-Christian religions, which is particularly expressed in the resolutions of the Second Vatican Council, was the reason for new theological research. The original reflection of Polish researcher is an example of it. He studies the strange phenomena that occur in different beliefs (shamanism, yoga, magic, Buddhism, Islam, etc.) from the Catholic theology point of view with regard to the general context of religious phenomena. Theological analysis of the historical sources about the unusual phenomenon, which is based on semiotic concept of miracles, can determine truthfulness, falsity or hypothetical possibility of miracles in this or that religious dogmas in terms of Christian doctrine. The author of the article tries to distinguish the major theological criteria used by M. Rusecki in determining the truthfulness of the miracle.

Keywords: miracle, theology religion, Catholicism, religious phenomenon.

УДК 261.7(477)

Сергій ПІШУН

НЕТРАДИЦІЙНІ РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті дана спроба теоретичного аналізу діяльності нетрадиційних релігійних організацій як одного з чинників суспільного життя, їх соціальної дії, суб'єктного сенсу та власне інтенцій, що набувають все більшого впливу на процеси в державі.

Ключові слова: віра, віровчення, держава, декларація, закон, нетрадиційні релігійні організації, свобода совісті.

Постановка проблеми. Проблема діяльності нетрадиційних релігій, їх відносин з державою обумовлена процесом зростання ролі релігії та зміцнення її публічного статусу в умовах соціально-економічних і політичних перетворень в сучасній Україні. Взаємодія з основними релігіями і державними інститутами є серйозною проблемою в усьому світі. Релігійні організації, володіючи значними матеріальними та людськими ресурсами і маючи безпосередній вихід на електорат, стали важливим елементом української суспільно-політичної сфери. Нерідко вони опікуються не стільки інтересами громадян, суспільства та держави, скільки відстоюють власні інтереси, а інколи інтереси іншої держави

чи її політичних кіл. Слід підкреслити, що феномен нетрадиційної релігійності є вираженням різноманіття релігійного досвіду, що забезпечує можливість вільного вибору шляхів духовного самовизначення особистості. Особливу роль у соціальній діяльності таких об'єднань, форм їх функціонування займає ідея порятунку, яка в силу особливостей того чи іншого віровчення додає їх соціальній діяльності специфічний характер, що викликає в сучасному українському суспільстві неоднозначне і навіть насторожене ставлення до нетрадиційних релігійних організацій.

Аналіз актуальних досліджень. З діяльністю нетрадиційних релігій, їх активізацією зарубіжні країни зіткнулися набагато раніше ніж Україна, що дозволило ученим цих країн накопичити певний досвід у вивченні цього феномену. Релігієзнавці, соціологи і психологи досліджують основні засади віровчення, культової та позакультової практики новітніх релігійних утворень, питання управління психікою, зміни психічного стану людини в сучасному сектантстві. Так, діяльність неорелігій досліджує широке коло закордонних вчених, серед яких слід назвати Дж. Макдуелла, Д. Стюарта, Дж. Брауна, Дж. Крамера, Д. Олстед, Р. Ліфтона, С. Хассена та вчених пострадянського простору, які більш докладно досліджують сучасне сектантство: В. М. Петрик, С. В. Сьомін, Б. О. Парахонський, Н. П. Дудар, Л. О. Філіпович, О. Ліщинська, О. Л. Дворкін.

Мета статті – особливості нетрадиційних релігійних організацій як суб'єктів діяльності та їх філософсько – правовий аналіз.

Виклад основного матеріалу. У своїй соціальній діяльності люди слідуєть тим чи іншим зразкам поведінки, які схвалені суспільством. Цілі та прийняті ціннісні орієнтації регулюють соціальні дії людей. Тим самим, способи “раціоналізації” поведінки людей є одним з вирішальних факторів соціальної діяльності. Релігійна мотивація соціальної діяльності прибічників релігійних організацій та їх власна соціальна діяльність нерозривно пов'язані з дотриманням законності та порядку. У сучасних же умовах пошук сенсу життя, інтеграції з існуючим порядком, значно ускладнений, на що, наприклад, вказував у свій час В. Франкл, який вивчав проблему релігійності як пошуку сенсу життя: “В століття, коли десять заповідей, мабуть, вже втратили для багатьох свою силу, людина повинна бути готова до того, щоб сприйняти десять тисяч заповідей, укладених в десять тисяч ситуацій, з якими її стикає життя. Тоді не тільки саме це життя буде здаватися їй усвідомленим (а усвідомленим – значить наповненим справами), але і сама вона придбає імунітет проти конформізму і тоталітаризму – цих двох наслідків екзистенційного вакууму” [6, с. 280].

Проблема соціальної діяльності нетрадиційних релігійних організацій найтіснішим чином пов'язана з реалізацією права людини на основні свободи, і перш за все, свободу совісті. Принцип свободи совісті заснований на визнанні права людини на самостійний вибір своїх переконань і можливість їх прояву в діях і вчинках, згідно моральним переконанням. Таким чином, питання про свободу совісті включає в себе духовну свободу людини, можливість існування для індивіда такої області духовного життя, куди не в праві вторгтися ніяка влада, ніякі громадські або інші організації. Реалізація принципу свободи совісті означає визнання необхідності встановлення в соціальній взаємодії в міжособистісних взаєминах і у відносинах з владою принципу толерантності. Тобто свобода совісті включає в себе право на сповідання нетрадиційних переконань.

Оскільки у філософському вченні Канта людина являє собою і емпіричне явище, і трансцендентну сутність, остільки вона підпорядковується і своєму власному, і загальному законодавству. У цьому зв'язку дуже важливо виділити розуміння Кантом права, як сукупності умов, при яких “зволання одного (особи) сумісне зі зволанням іншого з точки зору загального закону свободи” [4, с. 253]. При цьому філософ, розкриваючи сутність поняття права, особливо відзначав, що, по-перше, воно стосується лише зовнішніх відносин між людьми; по-друге, воно відноситься не до бажання, а до зволання іншої людини, і по-третє, мова йде знову ж не про мету цього зволання, а лише про форму взаємин. При цьому найголовніше полягає в сумісності вчинку людини зі свободою іншого, із загальним законом тобто у філософії права знаменитий категоричний імператив Канта як основний моральний закон звучить наступним чином: “Роби зовні так, щоб вільний прояв твого свавілля був сумісним зі свободою кожного, згідно із загальним законом” [4, с. 254].

Втручатися в сферу регулювання певної віри, необхідність її реформування – нижче гідності уряду, вважає Кант, оскільки те, чого не в змозі вирішити відносно самого себе увесь народ, не може вирішити відносно народу і законодавець. Світова спільнота в цілому вже визначилася у ставленні до феномена новітніх релігійних течій. У кожній країні в силу її традицій, закономірностей історичного розвитку сформувалися свої концепції ставлення до НРТ, які не є однозначно позитивними чи однозначно негативними. Так, більшість європейських країн, де існували державні релігії і державні церкви, пройшли шлях від заборони деяких напрямків нетрадиційної релігійності до зняття цих обмежень. І, оскільки релігія дедалі більше перетворюється на приватну справу, всі проблеми, пов'язані з нетрадиційними релігійно-світоглядними вченнями, розв'язуються не на державному, загальносуспільному, а на індивідуальному чи сімейному рівні.

Для США загалом характерний нейтралітет щодо НРТ як з боку держави та різних державних структур, так і з боку суспільства в цілому. В країнах, де існує давня традиція свободи совісті з появою нетрадиційних релігійних тенденцій були створені різні комісії, підкомітети (при Парламентах, Міністерствах охорони здоров'я, освіти тощо) з метою вивчити висунуті проти нетрадиційних новітніх релігійних вірувань звинувачення. У цілому ж висновки, зроблені в різних країнах, як правило, збігаються: вступ до НРТ – результат свідомого вибору особи, який держава поважає, гарантуючи свободу совісті. Разом з цим, більшість розвинених країн намагається контролювати розвиток тих або інших релігійних неорухів, запобігати фрагментації суспільства на їх основі. Однак здійснюється це, здебільшого, толерантно, без утиску свободи віросповідання.

Історично питання про свободу совісті сформувалося як питання про право людини на вибір того чи іншого віросповідання, на основі якого вона здатна була б формувати свої моральні принципи. Таким чином, спочатку свобода совісті означала свободу віросповідання. Боротьбу за цю свободу протягом тривалого часу змушені були вести люди, що опинилися з тих чи інших причин під владою людей, державних структур, що нав'язували їм інше, чуже їм віросповідання. Таку боротьбу, наприклад, вели євреї, коли їх територія була підкорена римлянами. Християнство в Римській імперії на перших порах було заборонено. І християни, якщо вони не зрікалися своєї віри, піддавалися гонінням. Ранньохристиянські мислителі – апологети, відстоювали право для своїх прихильників сповідувати християнство нарівні з іншими релігіями. І тоді воно було нетрадиційною релігією, з чого можна зробити висновки, що поява нетрадиційних релігій – не сучасне явище, а історичне.

Однак, коли християнство стало панівною релігією Римської імперії, а, потім інших державах Європи, ситуація змінилася. У середньовічній Європі католицька церква була нестерпною до всякого іновірства і жорстоко переслідувала його, не зупиняючись перед фізичним знищенням так званих “єретиків”. У Росії протягом тривалого часу існувала аналогічна ситуація. В “Уложенні” від 29 січня 1649 царя Олексія Михайловича у розділі I про богохульників і церковних бунтівників читаємо: “Будет кто иноверцы, какие ни буди веры, или и русской человек, возложит хулу на господу Бога и спаса нашего Иисуса Христа, или на рождышую его пречистую владычицу нашу богородицу и приснодеву Марию, или на честный крест, или на святых его угодников, и про то сыскивати всякие сыски накрепко. Да будет сыщется про то допряма, и того богохульника обличив, казнити, сжечь” [7, с. 70]. Таким чином, відхилення від пануючої віри розглядалося як небезпечний державний злочин.

Знамениті 95 тез Лютера (1517) по суті дали поштовх для реалізації права на свободу совісті, безперешкодного поширення Священного писання, вільної проповіді, свободи релігійних спілок. Англійський філософ Джон Локк у своїх листах про віротерпимість закликав державу надати людям право релігійного самовизначення, не позбавляти своїх підданих громадянських і політичних прав в залежності від певної приналежності до релігії. Французький мислитель Ф. Вольтер в 1763 році проголосив, що свобода совісті є право, яке людина отримала від природи, і ніхто не може примушувати її в питаннях віри. Кожному потрібно дозволити молитися на свій лад, кожен вправі сповідувати ту чи іншу віру у згоді лише зі своєю совістю. Ці ідеї отримали внаслідок законодавче закріплення у французькій “Декларації прав людини і громадянина” (1789), покладені в основу законодавства французької держави епохи буржуазних революцій, а також у Конституції США (1789) та Білль про права (1791).

Однак найбільший розвиток правових гарантій діяльності нетрадиційні релігійні організації отримали завдяки міжнародним актам, прийнятим лише в середині ХХ століття. Основними документами Організації Об’єднаних Націй, які закріплюють право кожної людини на свободу думки, совісті, релігій і переконань є: “Загальна декларація прав людини”, яка прийнята та проголошена в резолюції 217 А (III) у 1948 р., “Міжнародний пакт про громадянські та політичні права” 1966 р., “Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії і переконань” 1981 року, “Європейська конвенція основних прав і свобод” 1950 року.

Важливу роль відіграє Загальна Декларація прав людини. У ст. 18 даного документа говориться, що “кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу, сповідувати свою релігію або переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічним або приватним порядком в ученні, богослужінні та виконанні релігійних та ритуальних обрядів” [8].

Загальна декларація також підтверджує право на свободу асоціації і не дискримінації, що впливають на закони, які визначають структурування релігійних громад. Так, “кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій” (ст. 20). Більш того, “кожна людина повинна мати всі права та всі свободи, проголошені цією Декларацією, без якої б то не було різниці, як-то у відношенні... релігії” (ст. 2), а також “всі люди рівні перед законом і мають право без будь-якої відмінності на рівний їх захист законом” (ст. 7).

Зобов'язання Загальної Декларації щодо існуючого права на свободу релігії або переконання, виражені у статті 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП). Оскільки цей пакт є таким, що юридично пов'язує договірним зобов'язанням держави-учасниці, його положення щодо обмежень свободи релігії або переконань є одночасно і більш конкретними, і більш ретельно сформульованими. У статті 18 пакту говориться про право кожної людини вільно мати чи приймати релігію або переконання за своїм вибором і сповідувати обрану релігію та переконання особисто, здійснюючи при цьому релігійну, освітню та соціальну діяльність, відповідно до законодавства, що забезпечує суспільну, державну, народну безпеку.

Важливе значення має Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань. Статті 2 та 3 даної Декларації, прийнятої ООН в 1981 році, уточнюють антидискримінаційні норми МПГПП. Хоча дана Декларація і не є юридичним зобов'язанням, можна з упевненістю сказати, що вона являє собою загальноновизнаний документ, який найбільш повно пояснює норми по реалізації релігійної свободи.

Наступне, що важливо відзначити, це питання, пов'язані з системами реєстрації, надання статусу юридичної особи та визнання релігійної організації. Як уже зазначалося, захист релігійної свободи вимагає особливого ставлення з боку держави по відношенню до права окремих осіб збиратися, здійснювати богослужіння та відправляти культу неформальним чином. З причин, що впливають як з теологічного, так і з історичного досвіду, деякі групи свідомо вважають, що вони не повинні пов'язувати себе з державою, передаючи їй фундаторські функції. Особливо, коли релігійний рух є молодим або новим в даній місцевості, у нього може виникнути бажання спочатку діяти, не витрачаючи часу і коштів на проходження формальної реєстрації. При наданні нетрадиційним релігіям статусу юридичної особи потрібна певна кількість фізичних осіб, необхідних для заснування організації. У більшості країн це число не велике. У більшості американських штатів потрібно не більше трьох засновників; в країнах Європи часто потрібно десять і більше (в Україні, Росії потрібно 10, у Польщі – 15, в Греції – 20, в Угорщині – 100).

Багато держав дозволяють засновувати об'єднання тільки громадянам або особам, які постійно проживають в країні. Україна також визнає право іноземців входити в число засновників. Але існує чимало законодавств, які вважають, що тільки громадяни даної держави можуть бути засновниками. Це обмеження спірне, оскільки свобода релігії

повинна застосовуватися до будь-якої особи, що законно знаходиться в країні. Відмова приймати не постійних жителів є проявом дискримінації по відношенню до них.

Наступна, на наш погляд важлива проблема стосується питання, чи може релігійна організація використовувати громадські некомерційні організації для провдеення своєї діяльності. Для багатьох американських штатів це – нормальні речі. У Європі ж існує набагато жорсткіша тенденція приймати окремі акти, що відносяться до законодавства про релігійні об'єднання, хоча багато хто дозволяють релігійним групам створювати організації відповідно до законодавства про світські об'єднання. Однак деякі держави забороняють релігійним організаціям використовувати неприбутковий юридичний статус. У Румунії вирішили це питання так, що тільки релігійні організації, що належать до визнаних релігій, мають право, наприклад, проводити будівництво церкви. Неможливість отримання статусу визнаної релігії в цьому контексті позначає істотне обмеження релігійної свободи даної групи.

Ратифіковані міжнародні документи з питань свободи совісті стали поштовхом для зміни державно – церковних відносин в нашій країні. Так, у 90-ті роки цей процес набув якісно нові форми. Верховною Радою СРСР був прийнятий Закон від 1 жовтня 1990 р. “Про свободу совісті й про релігійні організації”, який приводив радянське законодавство у відповідність з міжнародними правовими актами і гарантував права громадян на визначення, і вираз свого ставлення до релігії, усунув численні обмеження в діяльності та суперечності, що перешкождали практичному здійсненню свободи совісті. Чинне українське законодавство про свободу совісті та релігійні об'єднання являє собою сукупність нормативних правових актів, що відносяться до забезпечення прав і свобод людини, до діяльності релігійних об'єднань. Це багаторівнева система: Конституція України, Цивільний Кодекс, нормативно – правові акти Президента, Уряду України, міністерств і відомств. Однак слід зауважити, що на шляху змін сучасного законодавства стосовно релігійних організацій виявляються певні незрозумілості. Так, нова редакція статті 29 Закону наділяє правом здійснювати державний контроль за дотриманням законодавства про свободу совісті та релігійні організації широкому колу органів влади. Серед них:

1. Міністерство культури України, яке є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері релігії;
2. Всі інші міністерства та державні служби, агентства, інспекції;
3. Органи прокуратури;
4. Місцеві державні адміністрації (обласні та районні);
5. Місцеві ради (обласні, міські, сільські та селищні) [2].

При цьому Закон чітко не визначає види і форми державного контролю у цій сфері. Зазначено лише, що такий контроль повинен здійснюватися в межах компетенції відповідних органів. Таке формулювання виводить контролюючі повноваження за межі дії законів, відсилаючи до підзаконних актів (насамперед, до указів Президента України), якими деталізується компетенція органів виконавчої влади. Зміни у статті 30 Закону передали до повноважень Мінкультури з метою офіційного погодження можливості зайняття проповідницькою чи іншою канонічною діяльністю, виконання релігійних обрядів іноземними священнослужителями, релігійними проповідниками, наставниками, іншими представниками зарубіжних релігійних організацій. Це додає ще більше суперечностей у нормативне регулювання діяльності в Україні іноземних священників, вчителів і студентів духовних навчальних закладів, волонтерів тощо.

Важливо відзначити, що центральний орган виконавчої влади у сфері релігії (Мінкультури) тепер позбавлений повноважень:

- на прохання релігійних організацій сприяти досягненню домовленості з державними органами та подавати необхідну допомогу у питаннях, що потребують вирішення цих органів;
- надавати консультативну допомогу державним органам у застосуванні законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Крім цього, законодавчі зміни зберігають дозвільний порядок проведення публічних мирних зібрань віруючими та релігійними організаціями (ч. 5 статті 21 Закону), що прямо суперечить статті 39 Конституції України. Нагадаємо, що органи місцевого самоврядування, посилаючись на цю норму, систематично забороняли віруючим у реалізації цього конституційного права.

Визнання права кожного вільно діяти у відповідності зі своїми переконаннями означає свободу бути членом вже існуючих релігійних об'єднань, засновувати нові, безперешкодно здійснювати культові обряди, видавати й розповсюджувати релігійну літературу, отримувати освіту в релігійних навчальних закладах.

Висновки. Україна проголосила своїми основними державотворчими принципами забезпечення за кожним громадянином права на свободу світогляду і віросповідання, взявши на себе зобов'язання сприяти здійсненню цього права, а також охороняти та захищати зазначені свободи. Маючи за мету проведення такої державно-церковної політики, яка б базувалася винятково на ідеології миру, зміцненні національної єдності та захисті національних інтересів, необхідно постійно вдосконалювати правову базу взаємин держави й релігійних організацій [1, с. 22].

Основний мотив звернення до нетрадиційних релігій полягає в тому, що людину не задовольняють відповіді та рішення, що даються офіційною ідеологією, будь то світської чи церковної. Прихильники нетрадиційних релігій сподіваються, що пропоновані останніми утопічні програми сакрального вдосконалення людини та суспільства приведуть до чудодійного вирішення всіх труднощів сучасної цивілізації й насамперед невідкладно допоможуть їм особисто. Що стосується державно-правового аспекту їх існування, то слід зазначити – діяльність значної кількості неоекультів супроводжується масовими порушеннями закону у різних країнах світу. Деякі неоекulti принижують особистість, завдають шкоди фізичному та психічному здоров'ю населення, порушують національне законодавство, культивують расистську ідеологію, практикують фінансові зловживання й ухиляння від сплати податків, вживають наркотики тощо.

Особливе занепокоєння викликає залучення до неоекультів дітей, які ще не можуть передбачити майбутніх негативних наслідків перебування в них, виконання ними відповідних культових правил. Це привернуло увагу світової спільноти, урядів, неурядових організацій та традиційних церков багатьох країн світу, що призвело до розробки та впровадження відповідних запобіжних заходів із протидії зазначеним вище правопорушенням.

Література

1. Петрик В. М. Шляхи та механізми вдосконалення державно-церковних відносин в Україні (на прикладі новітніх релігійних об'єднань) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / В. М. Петрик; Донец. Держ. Акад. Упр. – Донецьк, 2004. – 23 с.
2. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України" // Голос України. – 2012. – 16 жовтня.
3. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 25.
4. Кант І. Метафізика нравов // Собр. соч. : в 8 т. – Т. 6. / І. Кант. – М. : Чоро, 1994. – 738 с.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30.
6. Франкл В. Человек перед вопросом о смысле // Человек в поисках смысла : сб. : пер. с англ. и нем. / общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
7. Тихомиров М. Н., Епифанов П. П. Соборное уложение 1649 года / М. Н. Тихомиров, П. П. Епифанов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 301 с.
8. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU48001D.html
Отримано 30.01.2013

Summary

Pishun Sergiy. Non-traditional religious organizations as a subject of social action: philosophical and legal analysis.

The article is an attempt to make the theoretical analysis of non-traditional religious organizations' activities as a factor of public life, its social action, subjective meaning and intentions itself, that are becoming more and more influence on the processes in state. Interaction with the major religions and the state institutions is a serious problem all over the world. Religious organizations having significant financial and human resources, as well as having direct access to the electorate, have become an important element of Ukrainian social and political spheres.

Keywords: *faith, creed, state, declaration, law, non-traditional religious organizations, freedom of conscience.*

УДК 27

Михаил ЧЕРЕНКОВ

ХРИСТИАНСТВО В ПОСТХРИСТИАНСКОМ ЭКОНОМИКО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ЛАНДШАФТЕ: ВОЗМОЖНЫЕ СЦЕНАРИИ СОЦИАЛЬНОГО УЧАСТИЯ

Возможные сценарии социального участия. Автор рассматривает возможные проекции христианского социального учения на изменения социального ландшафта; отстаивает тезис, что современное христианство освобождается от чрезмерной власти истории-прошлого и обращается к истории-будущему, создает к новому историческому творчеству.

Ключевые слова: *христианство, церковь, фактор, история, социальное учение.*

Постановка проблемы. Социальная позиция христианства как спасающей религии всегда интересовала не только рядовых верующих, но и представителей научного мира, ибо она давала возможность по-новому взглянуть на величайшую религию современности сквозь призму ее соотносительности с мирской реальностью. В сегодняшнем динамично меняющемся мире актуальным представляется вопрос исследования возможностей влияния христианства на изменение социальной структуры мира как копии идеального мира, открывающего путь человеку к вечности.

Анализ актуальных исследований. Раскрытию отдельных аспектов социального учения христианства посвящены современные работы А. Анисина, Д. Бурлаки, С. Гаврова, А. Дугина, Д. Трунова и других авторов. Вместе с тем означенная проблема не являлась для этих и других исследователей ключевой, поэтому и затрагивалась лишь в русле изучаемых ими проблем.